

Demokracie a aktivní občan ve školní praxi

Tomáš JARMARA

Democracy and Active Citizen in School Practice

Abstract: This article deals with theories of democracy and their application in political practice with regard to level of political participation. Text analysing outputs of repeated international studies focusing on knowledges and attitudes students in field of education to citizenship and willingness to civic participation. This text is also focused on possibilities of application and interconnection of tools of direct democracy in municipalities in compliance with curriculum.

Key Words: Theory of democracy, Knowledges and attitudes of students, Curriculum, Forms of direct democracy, Local referendum, Petition, Manifestation, Demonstration

Úvod

Je aktivní občan oporou demokracie a zárukou jejího fungování a stability nebo naopak může být přílišná občanská aktivita spojená například s občanskými iniciativami, jež nemají mandát z voleb ohrožením demokracie? To je otázka, která byla vždy v centru pozornosti politologie, politické filosofie a politické sociologie. V politologické literatuře lze na tuto otázku pohlížet prizmatem tří nejčastěji zmiňovaných teorií demokracie: teorie demokratického panství, pluralitní teorie racionálního výběru a participační teorie demokracie (Hloušek, Kopeček, 2007).

Teorie demokratického panství vychází z teorie elit – zákonů politické nerovnosti jako odkazu myšlenkových schémat Vilfreda Pareta a Gaetano Moscy. Jedním z hlavních představitelů teorie je Joseph Alois Schumpeter, který svou prací *Kapitalismus, socialismus a demokracie* z roku 1942 reaguje na selhání demokracií ve 20. a 30. letech 20. století. Podle Schumpetera byl obecně příčinou úpadku demokracií proces socializace, který postihl všechny společenské sféry, zvláště kapitalistický systém. Podle Schumpetera není primárně rolí voličů-občanů řešit problémy a participovat na správě věcí veřejných. Už proto, že většina vždy upřednostňuje pohodlná a neodpovědná řešení, která jsou v rozporu s politickými a ekonomickými možnostmi státu. Příkladem je snaha zachovat sociální jistoty navzdory faktorům typu cyklického poklesu ekonomiky, stárnutí obyvatelstva a udržitelnosti zdravotního a důchodového systému nebo nedostatku odvahy k použití vojenské síly v situaci, kdy hrozí vážná nebezpečí. Ve snaze zabránit demokratickému chaosu, průměrnosti a pohodlnosti demokratických společností je jedinou významnou funkcí občanů volit vůdce. Jakmile si je zvolí, musí respektovat dělbou moci, ve které jsou politická rozhodnutí, mnohdy nepopulární ale odpovědná, na politické elitě, a nikoliv na nich. To, co zůstává na Schumpeterově koncepci „demokratické“ je akceptace demokratické a svobodné soutěže elit, čímž se má zabránit vojenským převratům, politickým intrikám a podobným nedemokratickým krokům (Hloušek, Kopeček, 2004). Zastánci teorie elitní demokracie v souladu se Schumpeterovým učením jsou toho názoru, že jedině silné politické elity – vůdci mohou být zárukou udržení stability a samotné existence demokracie.

Pluralitní teorie racionálního výběru vychází ze stavu přirozeného pluralismu demokratických společností skládajících se z mnoha skupin, které mezi sebou soupeří o moc. V politické praxi pak demokracie představuje formu zastupitelské demokracie, ve které podle ústavy a pravidel mezi sebou soutěží o moc organizované skupiny občanů (Dahl, 1995). A právě zmíněné organizované a soutěžící skupiny občanů jsou konfrontovány s teorií racionálního výběru (Downs, 1957; Olson, 2000), kdy respektive nesoutěží všichni občané a také se ne všichni zapojují. Naopak relativně nízká participace může být znakem racionality, protože občan svou případnou účastí nezíská o mnoho více, než když se nezúčastní.

Pokud se občané do politiky zapojí, pak racionálně zvažují, kterých forem se účastní, neboť je zřejmé, že některé aktivity jsou méně nákladné (účast ve volbách) a jiné jsou naopak náročnější na čas a energii (účast na demonstraci, organizace petice a podobně). Občan tak racionálně posuzuje svou aktivitu podle cílů, které se mu popřípadě potenciálně podaří dosáhnout. Podle teorie racionální volby není mnohdy příčinou občanské pasivity neinformovanost a apatie, ale rozumová úvaha. Pokud jedinec sledující své zájmy zváží zisky a ztráty své případné aktivity, může se ukázat, že nejrationálnějším postojem je „jízda na černo“, kdy lze mít větší prospěch v případě nečinnosti. Shodně s teorií racionální volby participují zvláště ti, kteří z ní mají přímý prospěch, jakým může být mocenské postavení nebo společenská prestiž.

Poslední teorie participační demokracie optimisticky pokládá samotnou účast ve všech svých formách za klíčovou pro demokracii a neredukuje participaci na utilitárně spojenou s dosažením určitého cíle, ale chápe jej jako nástroj k vytváření aktivní občanské společnosti a záruku demokracie. Teorie je historicky spjata s aktivizací velkých sociálních hnutí 60. let 20. století ve Spojených státech a západní Evropě a se sama definuje jako návrat ke klasickému ideálu demokracie. Principiálně vychází z představy, že veřejnost by měla mít více přímého vlivu na rozhodovací procesy, než jaké nabízí současné zastupitelské demokracie. Mezi první představitele teorie patří Američan H. McClosky se svým dílem *Political Participation* z roku 1968. Ze současných teoretiků je to pak například Pippa Norris a její práce s příznačným názvem *Reinventing Political Activism* z roku 2000.

Představitelé participační teorie přichází s optimistickou ideou, že častější zapojení občanů do správy věcí veřejných posílí aspekt odpovědnosti za přijatá rozhodnutí každého občana, zvýší se loajalita vůči společnosti a rozšíří se i politické kompetence občanů (Pierre, Peters, 2000). V konečném důsledku se zkvalitní společně přijatá rozhodnutí, zvýší se politická kultura, empatie mezi skupinami s rozdílnými zájmy a tím se posílí demokratický politický systém jako celek.

Je zřejmé, že v moderních demokraciích se politického života neúčastní všichni občané, což může být také znakem toho, že politický systém je stabilní a občané necítí potřebu politické participace. Existuje řada

teoretických, ale i empirických studií poukazující jak na pozitivní, tak negativní příklady vysoké či naopak nízké účasti na politice v korelaci se stabilitou demokratických režimů.

Jak potvrzují některé studie, obecná spokojenost s politickou situací vede nejen k určité pasivitě, ale také redukci participace na konvenční aktivity typu volební účasti, zatímco nespokojenost je s to mobilizovat občany k nekonvenčním aktivitám typu petic, stávek, občanské nepslušnosti demonstrací apod. (Muller, 1977).

Jak upozorňují ve své práci Almond a Verba (1996) nadprůměrná politická aktivita nemusí být nutně pozitivní a může se být značně kontroverzní, ale na druhou stranu je zřejmé, že aktivní participace je pro demokracii normativně žádoucí. Almond a Verba dospěli k závěru, že pro zachování stability politického systému je nutná jak určitá míra participace, tak i určitá míra zdrženlivosti, ochoty podřídít se většinovému rozhodnutí, zákonům nebo státním úřadům a uchovávat jistý respekt k autoritě nutné pro výkon vlády. Pro zajímavost lze uvést, že američtí vědci v tomto směru uvádějí jako referenční typ demokratickému systému Velkou Británii. Britové jsou občansky aktivní, ale i natolik disciplinovaní, že jsou ochotni akceptovat autoritu.

Almond a Verba jsou zastánci umírněné participace, kdy nejsou nezbytně nutní aktivní občané, ale občané, kteří jsou kompetentní v případě potřeby ovlivňovat a vstupovat do politického procesu.

1 Znalosti a postoje českých žáků v oblasti výchovy k občanství

Lze si tedy položit otázku, zdali české školy připravují žáky jako kompetentní občany, kteří pokud by chtěli, vědí, jak mohou ovlivnit politický proces.

Podle výsledků rozsáhlého mezinárodního výzkumu *IEA Civic Education Study* z roku 1999 o znalostech, dovednostech a postojích žáků v oblasti výchovy k občanství, kterého se zúčastnilo více než 90 tisíc žáků z 28 zemí, čeští žáci zřejmě vědí jak ovlivňovat politický proces. Podle výsledků mají čeští školáci výborné znalosti z občanské výchovy, ale současně jsou občansky pasivní. Podle průzkumu čtrnáctiletí žáci českých základních škol a víceletých gymnázií předčili většinu svých vrstevníků

ve světě svými faktografickými znalostmi z občanské výchovy, ale silně zaostávali v postoji k občanským aktivitám: ochotě v budoucnosti jít k volbám, vstoupit do politické strany či ochotě diskutovat o politickém dění.

Ponechejme nyní stranou do jaké míry se na této deklarované neochotě podílí zděděná a sdílená zkušenost s normalizační pasivitou a historickými traumaty (Krákora, 2008) přechozích generací rodičů a prarodičů dnešních žáků. I když v případě seriózní analýzy je nutno tuto zkušenost vzít do úvahy (Večerník, 2009).

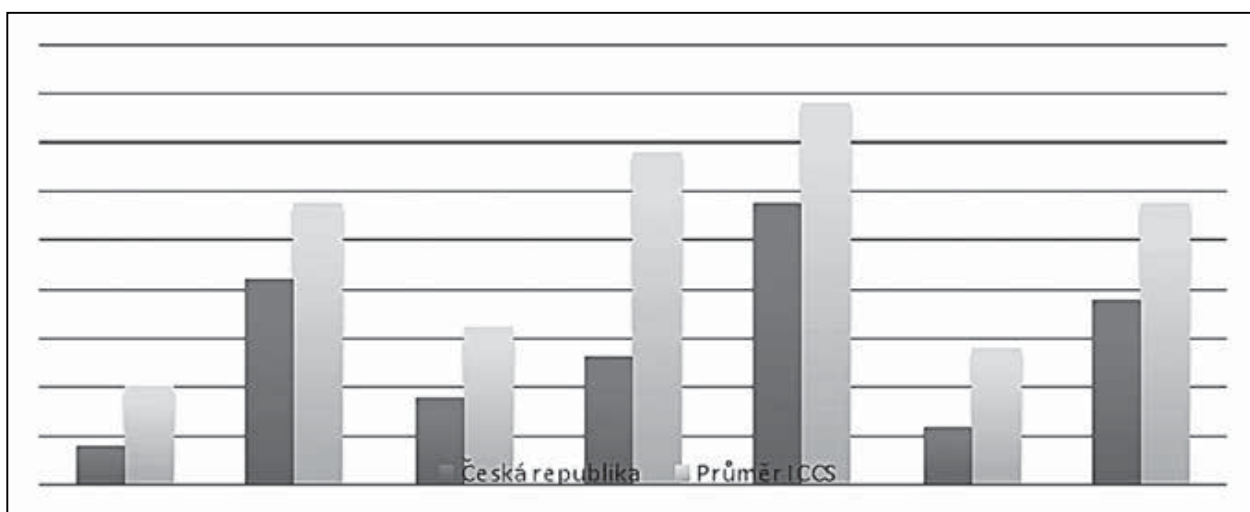
Každopádně více než dvě třetiny českých žáků hodnotili výuku občanské výchovy a dějepisu jako výklad faktů a dat, jejichž učení nazpaměť jim zaručuje dobrý prospěch. Jen 11 % dětí uvedlo, že je učitelé často vybízeli k diskuzím o tématech, na něž mají lidé různé názory. Pouze 42 % českých žáků se nato domnívalo, že byli ve škole dostatečně poučeni o důležitosti voleb. Hůře ohodnotili budoucí přípravu na volby žáci jen v pěti státech. Průzkum přinesl zjištění, že v budoucnosti se pravděpodobně nebo určitě vydá volit pouze 65 % českých žáků. Nižší volební účast budou mít zřejmě jen v Bulharsku a Švýcarsku. Pozitivnější vztah k volbám měli jedině žáci víceletých gymnázií: ochotu volit deklarovalo 90 % z nich.

V roce 2009 proběhla opakovaná mezinárodní studie občanské výchovy ICCS 2009 (The International Civic and Citizenship Education Study), kterou realizovala Mezinárodní asociace pro hodnocení výsledků vzdělávání ve spolupráci s dalšími výzkumnými pedagogickými centry. Výzkum ICCS se zaměřil na občanskou nauku a výchovu k občanství. Základním cílem bylo opětovně zjistit, jak jsou mladí lidé v různých zemích připravováni na přijetí role občana. Opakovaný výzkum znovu ukázal na velmi nízkou úroveň ochoty českých žáků zapojit se do občanského a politického života v dospělosti a obecně na nízkou důvěru v politiku. Česká republika se tím nacházela hluboko pod mezinárodním průměrem. Čeští žáci však stejně jako u prvního průzkumu z roku 1999 vykazovali mírný nadprůměr v oblasti občanských znalostí (Centrum občanského vzdělávání, 2011).¹ Což ale souběžně potvrzuje známý fakt, že výuka na českých školách je i nadále jednostranně zaměřená na předávání znalostí (Labischová, 2015).

Pro ilustraci uveďme jen klíčové výsledky studie ICCS ve vybraných oblastech. U občanských znalostí byl potvrzen fakt, že česká školní kurikula kladou důraz na znalost základních faktů a pochopení komplexity tematických celků, tak jak jsou dány Rámcovým vzdělávacím programem (RVP). Čeští žáci tak v této části dosáhli mírně nadprůměrného výsledku.

Tabulka č. 1 dokládá podprůměrnou ochotu českých žáků se občansky angažovat mimo školu, a to dokonce i v místě bydliště jako bezprostřední sociální komunitě. Přitom podle mnoha studií existuje podmíněná spojitost mezi angažovaností ve školním věku a úrovní občanské participace v dospělosti. Jako jedno z vysvětlení je možná souvislost mezi velmi nízkou důvěrou v politické strany zaznamenanou v předchozím průzkumu (důvěra žáků v instituce) a až extrémní neochotou participace v mládežnických organizacích přidružených k politickým stranám.

Tabulka 1: Ochota občanské angažovanosti mimo školu

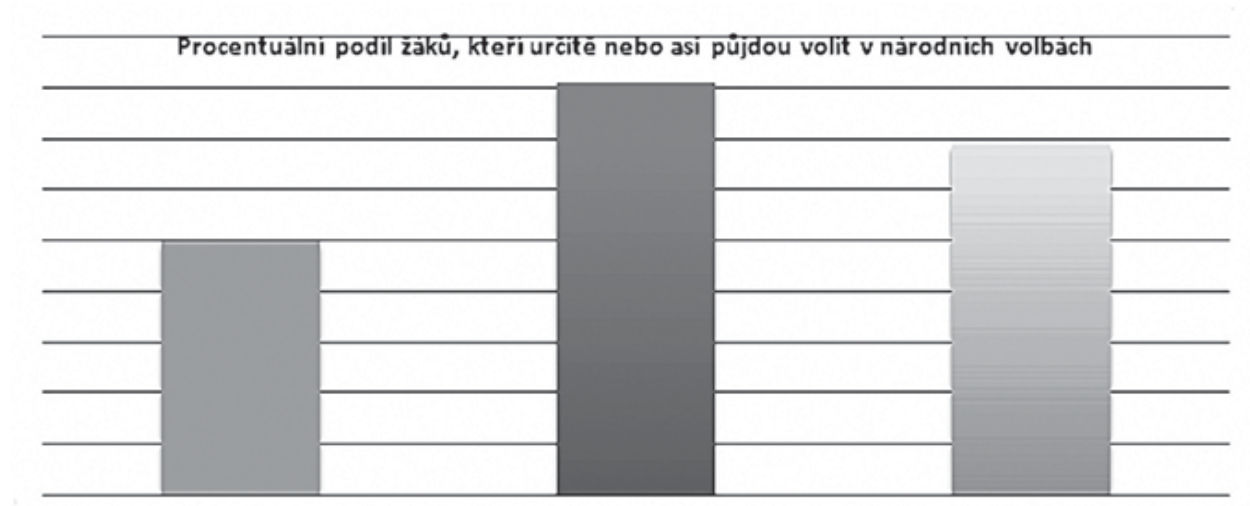

Zdroj: Protivínský, T. *Mezinárodní studie občanské výchovy*. Brno: Centrum občanského vzdělávání, 2010.

V části, která zkoumala občanskou angažovanost s ohledem na budoucí ochotu účastnit se národních voleb, pak vzhledem k předcházejícím zjištěním nepřekvapí „absolutní prvenství“ českých školáků, kdy jen 50 % plánuje účastnit se voleb (tabulka č. 2). Přitom mezinárodní průměr byl 81 % a české žáky od předposledního Bulharska dělí téměř 20 % (69 %). V této souvislosti připomeňme, že podle průzkumu je ochota účasti

na volbách v přímé úměře s vyšším zájmem o politické a společenské záležitosti a s vyšší úrovní občanských znalostí.

Tabulka 2: Očekávaná občanská participace v budoucnosti

Zdroj: Protivínský, T. *Mezinárodní studie občanské výchovy*. Brno: Centrum občanského vzdělávání, 2010.

Z průzkumu zřetelně vyplývá, že české školy výrazně zaostávají ve výchově na účasti ve veřejném životě. Cílem tohoto textu je tak nejen poukázat na teoretické vymezení pojmu občan a občanská společnost v kontextu teorie i praxe moderních demokracií, ale rovněž nabídnout praktická témata zejména související s využitím prvků přímé demokracie a následně občanských (žakovských) aktivit. Jedná se o témata, která lze využít v hodinách občanské výchovy, stejně jako interdisciplinární téma v ostatních společenskovedních předmětech, v práci třídní učitele, ale i v celé šíři aktivit spojených se školním prostředím. Tedy k celkovému klimatu školy (Labischová 2015), jehož úroveň se odvíjí od schopností, znalostí a aktivity učitelů, rodičů a žáků.

2 Výchova demokratického občana

Současné kurikulum občanské výchovy je strukturováno od problematiky rodiny přes záležitosti obce, regionu až k státu jako instituci. Žáci se přitom učí posuzovat společenské jevy v evropském i celosvětovém

kontextu. Rozsah a hloubka učiva občanské výchovy na ZŠ je determinována úrovní poznávacích schopností žáků. Na počátek je zařazeno téma, které je žákům nejbližší, a tím je naše obec. Pozornost je zaměřena na správní orgány obce, funkce a úkoly správních orgánů a úřadů obce, záležitosti obecného zájmu, demokratické prvky při řízení života obce, úkoly obecní samosprávy a obecního zastupitelstva, komunální volby.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání v části 5.5.2. Výchova k občanství pro tuto vzdělávací oblast mimo jiné uvádí „Rozvíjí občanské a právní vědomí žáků, posiluje smysl jednotlivců pro osobní i občanskou odpovědnost a motivuje žáky k aktivní účasti na životě demokratické společnosti“. Dále jedním z průřezových témat tvořících povinnou součást základního vzdělávání na 2. stupni základních škol je *Výchova demokratického občana*. Téma má mezioborový a multikulturní charakter a podle RVP „v konkrétní rovině představuje především rozvoj kritického myšlení, vědomí svých práv a povinností a porozumění demokratickému uspořádání společnosti a demokratickým způsobům řešení konfliktů a problémů“. Ve vzdělávacím programu je uvedeno, že přínosem průřezového tématu pro rozvoj osobnosti žáka je mimo jiné poukázat na možnosti „participace na rozhodnutích celku, s vědomím vlastní odpovědnosti za tato rozhodnutí a s vědomím jejich důsledků“. Objevuje se zde pojem participovat ve smyslu účasti na správě věcí veřejných. V samotných návrzích tematických okruhů obsažených v RVP je uvedeno, že by měly být zaměřeny na utváření a rozvíjení demokratických vědomostí, dovedností a postojů potřebných pro aktivní účast žáků – budoucích dospělých občanů – v životě demokratické společnosti. Jedním z navrhovaných témat jsou *Formy participace občanů v politickém životě* – volební systémy, demokratické volby (parlamentní, krajské a komunální) a politika; obec jako základní jednotka samosprávy státu a společenské organizace a hnutí“.

Zatímco problematice volebních systémů, parlamentní, krajské a komunální politiky je v učebnicích občanské výchovy věnována dostatečná pozornost (například učebnice nakladatelství Fraus), menší pozornost je věnována využití nástrojů přímé demokracie, které předpokládají jejich praktickou znalost a občanskou aktivitu. Žákům je tedy vhodné vysvětlit, že ne vždy musí nastat shoda mezi názory zastupitelů-politiků

a občanů, a také to, že řadu obecních záležitostí si mohou občané vyřešit sami prostřednictvím nástrojů přímé demokracie. Ty umožňují občanům prosazovat své zájmy, kontrolovat nebo zvrátit rozhodnutí zastupitelů nebo iniciovat přímo rozhodnutí občanů v otázkách veřejného zájmu.

3 Provázanost nástrojů přímé demokracie

Žáky lze vést k aktivní účasti na životě města nebo obce, ve kterých žijí, využitím nástrojů přímé demokracie a dovednosti jejich vzájemné koordinace a temporální interakce. Provázanost nástrojů přímé demokracie je možné žákům demonstrovat na hypotetickém příkladu v místě bydliště, kdy vzniká občanská iniciativa za účelem řešení nastalého problému.

Prvním krokem občanské iniciativy je shromáždění všech relevantních informací, které se dotýkají vzniknuvšího problému. Žáci by měli vědět, že dle zákona č. 106/1999 Sb. o svobodném přístupu k informacím mají právo na informace od všech orgánů obcí a krajů, státních orgánů a institucí, jež hospodaří s veřejnými prostředky.

Současně je také vhodné kontaktovat politiky nebo úředníky místní samosprávy či státní správy. Prvotním a nejrychlejším postupem komunikace s úřadem je telefonický kontakt, který lze kombinovat se získáním informací z webových stránek úřadu. Prostřednictvím telefonu se dá přesně zjistit, kdo má konkrétní agendu ve své kompetenci. Je nutné mít však na paměti, že telefonický kontakt je zpravidla vnímán jako méně závazný. Telefonické rozhovory se nezaznamenávají a úředník může na telefon zapomenout a přes ústní příslib věc nevyřídit. Nehledě na skutečnost, že četnou část požadavků není vhodné nebo vůbec nelze telefonicky řešit. Účinnější je osobní návštěva občana na úřadě ve stanovených návštěvních dnech. Obecní úřady aktuálně mají jednotně stanoveny pondělky a středy jako úřední dny. Úředníka lze po domluvě navštívit i v jiných než úředních dnech. Občanští aktivisté se zkušeností jednání se státními úřady nebo úřady veřejné správy doporučují na schůzky přijít s dalšími spoluobčany, kteří svou přítomností zvyšují naléhavost řešení problému. Důležitou okolností je na začátku schůzky požádat o vyhotovení zápisu z jejího průběhu, zápis se tak stává oficiálním dokladem o komunikaci s úřadem.

K danému problému lze organizovat petici, která upozorní na vzniklou situaci a bude požadovat adekvátní reakci obecního úřadu. Žákům poukážeme na politický a celospolečenský dopad petice, která může mít také podobu otevřeného dopisu, kdy význam petice obecně spočívá v aktuálním zachycení veřejného mínění k širokému spektru společenských událostí a jevů. Žáky rovněž můžeme seznámit s nejvýznamnějšími petičními akcemi minulých let, popřípadě s peticemi lokálního charakteru.

V případě pasivity úřadu a zastupitelstva se prostřednictvím petice nabízí požadavek na vyhlášení místního referenda, které umožňuje obcím, městským částem a městským obvodům statutárních měst konat všelidové hlasování ve věcech náležejících do samotné působnosti obce. Zákon stejně jako dosavadní právní úprava připouští i ratifikační referendum, ve kterém se o otázce patřící do samosprávy obce rozhoduje s konečnou platností. Jde tedy o věc, ve které obci podle zákona přísluší přijmout konečné rozhodnutí. Například rozhodnutí o tom, zda má obec vybudovat dům s pečovatelskou službou, sportoviště, školu apod. Zákon připouští i konzultativní referendum, jehož výsledkem je stanovisko obce k určité otázce, kdy obec může vystupovat jako subjekt dotčený ve svém právu na samosprávu. Jedná se tedy o otázku, k níž má obec v rámci své samostatné působnosti právo se jako dotčený subjekt vyjádřit, nikoliv však o ní rozhodovat. Například nedávná konzultativní referenda o stanovisku dotčených obcí ke zřízení úložiště jaderného odpadu na jejich území, nebo referenda v obcích ve vojenském prostoru Brdy ve věci umístění americké protiraketové základny.

Konání referenda je možné následně podpořit organizací veřejného shromáždění a to dle zákona o právu shromažďovacím. Veřejné shromáždění může mít podobu manifestace, pouličního průvodu nebo happeningu, na kterém vedle požadavku na konání referenda spojeného s možností podepsat petiční archy, lze v souladu s právem na svobodu projevu veřejné tlumočit své názory, postoje a stanoviska.

Další případnou iniciativou je organizace veřejné debaty, která dává prostor všem zainteresovaným stranám k vyjádření stanovisek. Účast politiků nebo úředníků a jejich ochota přijít veřejně obhájit svůj názor může být vypovídající již sama o osobě. Debata by měla být řízená a předpokládá se již podrobnější a konkrétnější příprava diskutujících

k tématu, důležité je také místo konání, které by mělo být veřejně známé, dostupné a s dostatečnou kapacitou pro příchozí.

Jak již bylo uvedeno, petice může mít podobu otevřeného dopisu zastupitelům. Dopis je však možné použít i samostatně a spojit jej s články nebo komentáři v místním tisku. Tyto aktivity mohou být součástí celkové informační kampaně zahrnujících založení webových stránek s internetovou diskusí, případnou simulací hlasování až ke sdílení a šíření důležitých zpráv přes sociální sítě typu Facebooku, Instagramu nebo Twiteru.

Informační kampaň nebo účast na veřejných akcích lze spojit s nošením trika s nápisem nebo znakem propagujícím řešený problém, stejně jako s plackou nebo odznakem na oblečení či nálepkou kampaně jako vyjádření svého občanského/politického postoje.

Pro lepší koordinaci uvedených forem přímé demokracie se nabízí založit zapsaný spolek dříve občanské sdružení. Spolek je dle českého práva od 1. ledna 2014 zvláštní forma právnické osoby, jejímž účelem jsou mimo jiné veřejně prospěšné cíle vůči veřejnosti. Žáky seznámíme s pravidly a podmínkami založení spolku. V tomto případě je zejména upozorníme, že spolky mohou aktivně přistupovat k rozhodování zastupitelstev, státní a veřejné správy, protože se mohou účastnit správního řízení. To je vymezeno zákonem č. 500/2004 sb., který stanovuje postup správního orgánu, jehož účelem je vydání rozhodnutí. Správní řízení se tak může dotýkat záměrů, které hrozí poškozením zdraví lidí, jejich majetku nebo životního prostředí. Typickými příklady jsou nejrůznější investiční celky, stavební řízení, kácení stromů, těžba nerostných surovin nebo vypuštění odpadních vod. Všem těmto záměrům musí předcházet povolení orgánů veřejné správy, vydané ve správním řízení. Případná účast spolku ve správním řízení tak představuje nejefektivnější způsob jak uvedené záměry ovlivnit. Správní orgán totiž musí posoudit všechny návrhy a připomínky, které byly v konkrétním řízení vzneseny.

V případě, že je ke vzniknuvší situaci a iniciativě občanů svoláno zastupitelstvo obce zorganizujeme hromadnou účast na jednání zastupitelstva. Jednání jsou podle Ustanovení § 93 odst. 2 zákona o obcích veřejná a obcím zákon také ukládá povinnost zveřejnit informaci o připravovaném zasedání zastupitelstva. Zákon dokonce pamatuje na eventualitu osobní iniciativy a návržení bodu na jednání zastupitelstva. Pokud zastupitelé

odmítají projednat konkrétní problém nebo odmítají reagovat na dotazy občanů, je možné využít právo projednání určité záležitosti radou nebo zastupitelstvem obce i kraje. V tomto případě se jedná o využití Zákona o obcích a také Zákona o krajích. Podmínkou danou zákonem je vyhotovení žádosti podepsané nejméně 0,5 % občanů obce, respektive 1000 občanů kraje. Poté musí být věc projednána do 90 dní.

Žáky upozorníme, že z každého jednání (rady, zastupitelstva a dalších orgánů) se pořizuje veřejně přístupný zápis a že podobně důležitým informačním zdrojem z jednání jsou schválená usnesení. Obce obvykle oba typy dokumentů zveřejňují na svých internetových stránkách, nebo by měly být dostupné v informačních kancelářích obcí a občan má právo získat kopii zápisu ze schůze rady nebo jednání zastupitelstva obce či kraje.

Některá zastupitelstva mají jednací řády ukládající zveřejňování individuálních hlasování každého zastupitele. Jedná se o výrazný počín, neboť umožňuje lepší veřejnou kontrolu průběhu jednání zastupitelstva a občané tím mohou sledovat aktivitu a postoje jednotlivých zastupitelů. V praxi to znamená, že obec nejenže jmenovitá hlasování zaznamenává, ale také zveřejňuje. Tyto údaje nespádají do ochrany osobních údajů, neboť hlasování členů zastupitelstva plyne z veřejné funkce. Je tedy zcela na zastupitelstvu a jeho politické vůli, zdali upraví jednací řád tak, aby tato data byla zveřejňována.

Další kompetencí aktivního občana je sledování úřední desky. Každý úřad musí mít svou úřední desku, protože povinnost jejího vedení je institucím a orgánům státní a veřejné správy dána právními předpisy. Jejich poslední právní úprava platná od 1. ledna 2006 (zákon č. 500/2004 Sb.) je obecně známá jako nový správní řád, který mimo jiné stanoví, že deska musí být veřejně přístupná, přičemž obsah desky se zveřejňuje i způsobem umožňujícím dálkový přístup: tedy na internetu. V případě, že správní orgán není schopen zajistit dálkový přístup (např. v případě malé obce), lze úřední desku přenést do obce s rozšířenou působností. Na úřední desce lze nalézt informace o zahajovaných řízeních a stavebách, veřejnoprávních smlouvách, záměru obce či kraje prodat nemovitý majetek (pozemky nebo stavby), pozvánky na jednání zastupitelstva, dokumenty různého typu o rozhodnutí, vyjádření, osvědčení a sdělení a podobně.

Další eventualitou jak napomoci řešit nastalou situaci je kontaktovat poslance nebo senátory Parlamentu ČR. Na webových stránkách Poslanecké sněmovny i Senátu PČR lze podle volebních obvodů vyhledat „svého“ poslance a senátora. V případě občanské aktivity či petiční akce se dá se předpokládat zvýšený zájem poslanců a senátorů o dění ve svých volebních obvodech. Každý poslanec a senátor má k dispozici kancelář a hodiny vyhrazené pro návštěvy občanů, obvykle se jedná o pondělí. Harmonogram pravidelných akcí zveřejňovaných na webových stránkách obou komor PČR pamatuje na tzv. poslanecké (senátorské) týdny, kdy jsou zákonodárci ve svých volebních obvodech, což skýtá příležitost kontaktu či pozvání poslanců a senátorů na veřejnou debatu, na místo problému apod.

Další aktivní formou je bojkot určitého zboží, služby, výrobce, nebo obchodní společnosti spojené s řešeným problémem. V případě komunální politiky je tato možnost zřejmě omezená, ale i tak lze tak žáky obecně seznámit s možností bojkotu z politických, ekologických či etických důvodů s uvedením konkrétních příkladů bojkotu produktů a služeb společností nebo států.

Závěr

Všechny výše uvedené formy přímé demokracie a občanského aktivismu lze využít v průřezovém tématu výchova demokratického občana, které klade důraz na schopnosti občanů participovat na rozhodnutích celku a jehož cílem je vést žáky k aktivní účasti na veřejném životě, města nebo obce.

Učitel občanské výchovy může vytvořit hypotetický příklad konfliktní situace střetu zájmů v obci či městě nebo uvést známe příklady občanských iniciativ, které podobné aktivity vyvíjely, jako bylo například „Sdružení na ochranu botanické zahrady“ v jihočeském Táboře, kde se v listopadu 2000 uskutečnilo historicky první místní referendum, které dalo občanům možnost přímo se podílet na budoucí podobě centra svého města.

Funkčnost nástrojů přímé demokracie žákům demonstrujeme i formou zážitkové metody na půdě školy. Záleží výlučně na kreativité učitele občanské výchovy a na podmínkách školy, kdy je v rámci hodin občanské

výchovy možné zorganizovat žákovská referenda k rozmanitým otázkám (cíl školního výletu, název školního časopisu apod.), která by pro žáky představovala aktivní účast na životě třídy nebo školy a získání zkušenosti něco změnit či něčeho dosáhnout.

Poznámky:

- ¹ Bližší a podrobné informace o výsledcích studie lze nalézt na webových stránkách Mezinárodní organizace pro výchovu a vzdělání IEA: www.iea.nl nebo na stránkách Centra občanského vzdělávání MU Brno: www.obcanskevzdelavani.cz.

Literatura:

- ALMOND, A. G., S. VERBA, S. *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press, 1996.
- DAHL, R. *Demokracie a její kritici*. Praha: Victoria publishing, 1995.
- HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. *Demokracie. Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2004.
- KRÁKORA, P. *Pražské jaro – Pokus o obnovu občanské společnosti*. Praha: Nakladatelství Epocha, 2008.
- LABISCHOVÁ, D. Možnosti využití metody eyetrackingu ve výzkumu kompetencí historického myšlení. *Pedagogická orientace*, 2015, roč. 25, č. 2, s. 271–299.
- McCLOSKEY, H. *Political Participation*. In SILLS, D. L. (ed) *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol. 12. New York: Macmillan Co. & Free Press, 1968.
- MULLER, E. N. 1977. Behavioral Correlates of Political Support. *American Political Science Review*, 1977, Vol. 71, Nr. 2.
- NORRIS, P. *Critical Citizens*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- SCHUMPETER, J. *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno: CDK, 2004.
- OLSON, M. *The Logic of Collective Action*. Cambridge: Harvard University Press, 2000.
- PROTIVÍNSKÝ, T. *Mezinárodní studie občanské výchovy*. Brno: Centrum občanského vzdělávání, 2010.
- PIERRE, J., PETERS, B. G. *Governance, Politics and the State*. New York, St. Martin's Press, 2000.
- VEČERNÍK, J. *Czech society in the 2000s*. Praha: Academia, 2009.

Internetové zdroje:

Centrum občanského vzdělávání MU Brno. Viz www.obcanskevzdelavani.cz.

Mezinárodní organizace pro výchovu a vzdělání IEA: Viz www.iea.nl.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, Praha, leden 2016. Viz <http://www.mpsv.cz/search.php>.

Zákon o právu shromažďovacím, zákon o právu petičním, zákon o místním referendu, zákon o sdružování občanů. Viz Sbírka zákonů „Portál veřejné správy České republiky“ – http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/place.

Kontakt na autora příspěvku:

doc. Mgr. Tomáš Jarmara, Ph.D.

Katedra výchovy k občanství

Pedagogická fakulta Ostravské univerzity

Fráni Šrámka 3

709 00 Ostrava

e-mail: tomas.jarmara@osu.cz